

DEBRECENI EGYETEM
AGRÁRTUDOMÁNYI CENTRUM
AGRÁRGAZDASÁGI ÉS VIDÉKFEJLESZTÉSI KAR
VÁLLALATGAZDASÁGTANI TANSZÉK

MULTIDISZCIPLINÁRIS TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK DOKTORI ISKOLA

Doktori Iskola vezető: Dr. Szabó Gábor MTA doktora

"Doktori (PhD) értekezés tézisei"

**A VIDÉKFEJLESZTÉS GAZDASÁGI, ÖKOLÓGIAI ÉS TÁRSADALMI
FUNKCIÓINAK ÖSSZEFÜGGÉSE HORTOBÁGY MENTI
TELEPÜLÉSEKEN**

Készítette:

Dr. Bainé Szabó Bernadett

Témavezető:

Dr. Nemessályi Zsolt

egyetemi tanár

a mezőgazdasági tudományok kandidátusa

DEBRECEN

2003

BEVEZETÉS, CÉLKITŰZÉS

A hazai agrárgazdaság fejlődésében az Európai Unióhoz történő csatlakozás az újkori történelem egyik legnagyobb fordulatának ígérkezik. Az ország természeti adottságánál fogva kiemelt nemzetgazdasági érdekünk a fenntartható fejlődés feltételeinek megteremtése, bár ennek előfeltételeit jelentős versenyhátrányok mellett kell megteremtelnünk, mivel az előirányzott támogatások mértéke messze elmarad a bővítést megelőző mértéktől. A kivezető utat a szerkezetváltásban kell keresni, amiben fontos szerepet játszhat a biotermelés, s az ehhez kapcsolódó kulturális adottságok, és a falusi turizmus. Magyarország agrártömegtermelése az 1980-as évek végére piaci válságba jutott. A vidék mezőgazdasági jövedelemforrása súlyos mértékben megcsappant a tradicionális ipari körzetek összeomlásával együtt, ezért a vidékfejlesztés az utóbbi évtizedben fontos válságkezelési kérdéssé vált. A rendszerváltás hozta gazdasági, társadalmi változások következtében a mezőgazdasági dominanciájú települések egyre kedvezőtlenebb helyzetbe kerültek, melynek munkahelyek elvesztése, magas munkanélküliség, elvándorlás és előregedés lett az eredménye. Míg a fejlettebb térségek helyzete javult, a mezőgazdasági területek hátrányos helyzete az 1990-es években konzerválódni látszott az ipari foglalkoztatottak munkanélküliségével súlyosbítva. Ezek a vidéki térségek kutatási témák központjába kerültek; igen sok próbálkozás történt a lehatárolásukra, fejlettségük meghatározására, tematikai mintát véve a nyugati gyakorlatból. Egységes felfogásról azonban még a mai napig nem beszélhetünk, pedig egyik nagyon fontos feladatunk még a csatlakozás előtt a vidéki térségeink pontos körvonalazása és fejlettségük értékelése a majdani támogatási források célszerű elosztása és felhasználása érdekében.

Az agrárgazdaság és a vidékfejlesztés összefüggései - jelenleg is - számos tisztázatlan ökonómiai kérdést vet fel mind a belső rendszerünkben, mind pedig az európai viszonylatban. Ezek közül különösen igaz ez a védett természeti, illetve nemzeti parkok melletti területek agrárgazdaságára, ahol a természetvédelmi szempontok elsődlegességet élveznek. Ezeken a területeken a mezőgazdaság is a hagyományos, extenzív irányba mutat, mely részt vállal a természeti értékek megőrzésében, megóvásában. Ebben a tekintetben fontos a természetvédelem és a mezőgazdaság összehangolása, társadalmi elfogadtatása.

Lehet-e elég erős az ipari és szolgáltatási szektor, hogy felszívja a mezőgazdaságból kikerülő munkaerőt? Milyen más, alternatív jövedelemszerzési lehetőségek állnak rendelkezésre a

vidéki lakosságnak, esetlegesen a mezőgazdasághoz kapcsolódva, ahol a mezőgazdaság népességmegtartó ereje fokozatosan csökken? Ezek nagyon fontos kérdései az EU által hangsúlyozott multifunkcionális mezőgazdaságnak, aminek hazai adaptációja szükségzerű. Számos szakirodalom a falusi turizmust például a vidéki területek csodaszereként emlegeti, ami kiegészítheti a mezőgazdaságból származó jövedelmet. Az agrárgazdaság alternatív jövedelemszerzési lehetősége bővíthető, például biogazdálkodással, gyógynövénytermesztéssel, hungarikumok, kisállatok, kézművesipari termékek előállításával családi vagy társas gazdálkodásban.

A tudományos választ igénylő kérdések halmazából kutatási témámban négy, Hortobágy menti vidéki település – Balmazújváros, Hortobágy, Tiszacsege és Egyek – példája alapján vizsgáltam a vidékfejlesztés gazdasági, ökológiai-környezetvédelmi és társadalmi funkcióinak összefüggését. Abból a hipotézisből indultam ki, hogy a kistérségek szükséges fejlesztése mellett magyar viszonyok között nem mellőzhető a térségalkotó települések fejlettségének objektív vizsgálata.

Célkitűzéseim a következők:

- A vidéki területek lehatárolásával, fejlettség mérlegelésével foglalkozó szakirodalom alapján elemezni az eddig alkalmazott eljárásokat, és kidolgozni egy olyan módszert, mely a települések fejlettségét reálisabban mutatja be a vidékfejlesztés hármas - gazdasági, ökológiai-környezetvédelmi és társadalmi - funkcióját tekintve.
- Bemutatni a vizsgált településeken a mezőgazdaság szerepváltozását az egykor működött mezőgazdasági nagyüzemek és jelenlegi utódszervezetek működésének összehasonlításával.
- Elemezni a Hortobágyi Nemzeti Park hatását, előnyeit és hátrányait a vizsgált települések gazdasági, ökológiai-környezetvédelmi és társadalmi életével összhangban.
- Ökonómiailag értékelni a Hortobágy-menti alternatív jövedelemszerzési lehetőségeket, mint a falusi turizmust, a gyógynövénytermesztést és biogazdálkodást egy családi gazdaság példája alapján.

A KUTATÁS MÓDSZERE

A kutatásomat a téma szakirodalmának áttanulmányozásával kezdtem. Összesen 181 szakirodalmat és 20, a témához kapcsolódó törvényt, rendeletet szerepeltetek a disszertációban. A vidéki területek lehatárolásával, vidékfejlesztéssel, mezőgazdasággal, fenntarthatósággal és falusi vendéglátással kapcsolatos szakirodalmi forrásokon kívül a vizsgált településekkel kapcsolatos szakirodalmat is összegyűjtöttem és elemeztem.

A Hortobágy mentén elhelyezkedő 22 települést négy Hajdú-Bihar megyei, vidéki település példája alapján reprezentáltam, melyek egy statisztikai körzetet alkotnak és szorosan kapcsolódnak a Hortobágyi Nemzeti Parkhoz (1. ábra). Jellegzetes mezőgazdasági települések, így vizsgálatuk, fejlettségük értékelése érdekes lehet, különösen a Hortobágy és a mezőgazdaság egyre csökkenő népességmegtartó ereje miatt. A települések száma lehetővé tette, hogy a rendelkezésre álló kutatási időszak alatt alapos, azonos szempontok alapján történő kutatást végezzek.

A vizsgált települések gazdasági, ökológiai-környezetvédelmi és társadalmi fejlettségének értékelésére irányuló kutatás módszerei

- A kiválasztott településeket rendszeresen látogattam és részletes, monografikus településfeltárást végeztem. A vizsgált településekkel kapcsolatban minden fellelhető publikációt összegyűjtöttem. A szükséges adatokat a saját adatgyűjtésen túl a Központi Statisztikai Hivaltól, a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium Hajdú-Bihar Megyei Hivatalától, a Hajdú-Bihar Megyei Munkaügyi Központtól, és a T-STAR adatbázisból gyűjtöttem be. Mélyinterjúkat készítettem a polgármesterekkel, kistérségi menedzserekkel, és további vezető beosztású, a települések életét jól ismerő emberekkel.
- A vizsgált települések gazdasági, ökológiai-környezetvédelmi és társadalmi fejlettségének értékelése során az előző bekezdésben említetteken túl figyelembe vettem a Tiszántúli Vízügyi Igazgatóságtól és a Tiszántúli Környezetvédelmi Felügyelőségtől kapott adatokat is. Viszonyszámokat képeztem és mutatókat alkottam, melyek segítségével módszerfejlesztést hajtottam végre a települések fejlettségének mérése kapcsán.

1. ábra: A Hortobágyi Nemzeti Park és a kapcsolódó települések

Amíg a Központi Statisztikai Hivatal 1999-ben egy 19 mutatóból álló komplex mérőszám alapján határozta meg a települések fejlettségét, addig kutatásaimban összesen 116 mutatót elemeztem, melyeket gazdasági szempontból 47, ökológiai-környezetvédelmi szempontból 36, társadalmi szempontból 33 mutatóra bontottam és az egyes funkciókon belül mutatócsoportokba soroltam.

A mutatók értékét egyenként hasonlítottam az országos átlaghoz, és %-os arányban mutattam ki helyzetüket, majd -5-től +5-ig egy-egy pontszámot adtam az adott település adott mutatójának az 1. táblázat alapján.

A mutatók pontszámozása

A mutatók értékei az országos átlaghoz képest (%)	Pontszám	A mutatók értékei az országos átlaghoz képest (%)	Pontszám
101-120	1	99-80	-1
121-140	2	79-60	-2
141-160	3	59-40	-3
161-180	4	39-20	-4
>180	5	<20	-5

Megjegyzés: 100% = 0 pontszám

Ha az adott mutató értéke az országos átlagnál kedvezőbb, akkor a táblázat szerinti bontásban 1-5-ig, míg kedvezőtlenebb helyzetben -1-től -5-ig kapott pontszámot. Fordított mutatók esetén (pl. munkanélküliségi ráta) a %-os arány reciprokát vettem, így a 100% feletti eredmény mindig kedvezőbb helyzetet jelöl az országos helyzethez képest. Az ún. *csoportszámot* az egyes mutatócsoportokat alkotó mutatók pontszámainak az egyszerű számtani átlaga adta. Végül az egyes - gazdasági, ökológiai-környezetvédelmi és társadalmi - funkciók értékeléséhez a csoportszámok egyszerű számtani átlagát vettem, mely megadta az adott funkció ún. *kategóriaszámát*. A kategóriaszám segítségével a települések fejlettségi, illetve elmaradottsági kategóriába sorolhatók, aszerint, hogy pozitív, vagy negatív volt-e a kategóriaszámuk (2. táblázat).

A kategóriaszámok alapján a települések fejlettségi, illetve elmaradottsági kategóriába való sorolása

Kategóriaszám	Fejlettségi kategória	Kategóriaszám	Elmaradottsági kategória
0,1-0,5	I.	-0,1-(-0,5)	-I.
0,6-1,0	II.	-0,6-(-1,0)	-II.
1,1-1,5	III.	-1,1-(-1,5)	-III.
1,6-2,0	IV.	-1,6-(-2,0)	-IV.
2,1-2,5	V.	-2,1-(-2,5)	-V.
2,6-3,0	VI.	-2,6-(-3,0)	-VI.
3,1-3,5	VII.	-3,1-(-3,5)	-VII.
3,6-4,0	VIII.	-3,6-(-4,0)	-VIII.
4,1-4,5	IX.	-4,1-(-4,5)	-IX.
4,6-5,0	X.	-4,6-(-5,0)	-X.

- A települések fejlettségének a megítélését lakossági vélemények alapján is számszerűsítettem, melynek alapja a lakosság körében végzett kérdőíves felmérés volt.

A lakosság véleményének a felmérése a saját életkörülményeivel és a település gazdasági, ökológiai-környezetvédelmi és társadalmi helyzetével kapcsolatos. A négy vizsgált településen 2002-ben összesen 337 kérdőívet töltöttem ki személyesen. A lakossági mintában résztvevők a vizsgált települések lakosságát reprezentálják, kiválasztásuk véletlenszerű volt.

Alkalmazott módszerek a mezőgazdaság szerepváltozásának bemutatásához

Falugazdászokkal, egykori és még ma is meglévő mezőgazdasági nagyüzemek vezetőivel készítettem mélyinterjúkat, melyek eredményei kiegészítik a Hajdú-Bihar megyei Mezőgazdasági Termelők Szövetségétől, a Hajdú-Bihar Megyei Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivataltól, a Központi Statisztikai Hivataltól kapott adatbázisokat. Módszertanilag a Debreceni Üzemtani Iskola hagyományaira építve az összehasonlító gazdasági elemzés eljárásait alkalmaztam.

A Hortobágyi Nemzeti Park hatásainak, előnyeinek, hátrányainak elemzéséhez használt módszerek

Kutatásom ezen részében felhasználtam a Hortobágy menti gazdaságok vezetőivel végzett mélyinterjúk eredményét, továbbá a már említett lakossági kérdőív biogazdálkodásra, falusi vendéglátásra és a nemzeti park közelségére vonatkozó kérdéseit, és ezek alapján rendszereztem a nemzeti park előnyeit, hátrányait gazdasági, ökológiai-környezetvédelmi és társadalmi összefüggésben.

Alternatív jövedelemszerzési lehetőségek feltárásának módszerei

- A meglévő statisztikai adatok alapján tényfeltárást végeztem a falusi vendéglátás helyzetéről.
- Mélyinterjút készítettem a települések idegenforgalmi referenseivel.
- 2002. áprilisában kérdőíves felmérést végeztem a vizsgált települések falusi vendéglátói között, melynek célja az volt, hogy felmérjem a falusi turizmus személyi és tárgyi feltételeit, a településekre jellemző árakat és vendégéjszakákat, továbbá képet kapjak a falusi vendéglátás kapcsán felmerülő költségekről. A mintába a falusi vendéglátók 60%-a került be.

- Gazdasági kalkulációkat végeztem a falusi vendéglátás költség-hozam-jövedelemviszonyainak és a falusi vendéglátásba történő beruházás megtérülésének vizsgálatára, és egy modellt állítottam össze, mely a 3. táblázatban látható.

3. táblázat

A falusi turizmus költség-hozam-jövedelemviszonyainak és megtérülésének vizsgálatára alkalmas modell leírása

Megnevezés		Input adat	Output adat
Szolgáltatási típus	1. Szállás	Vendégéjszaka	Állandó költség
	2. Szállás+reggeli	Szállásár	Változó költség
	3. Szállás+félpanzió	Reggeli ár	Bevétel
Beruházási koncepció	1. Meglévő kapacitások hasznosítása	Vacsora ár	Nettó jövedelem
	2. Szobafelújítás		Bruttó jövedelem
	3. Fürdőszoba-felújítás		Költségarányos
	4. Szoba- és fürdőszoba együttes felújítása		jövedelmezőség
	5. Szobaépítés		Diszkontált megtérülési idő
	6. Fürdőszoba-építés		Nettó jelenérték
	7. Szoba- és fürdőszoba együttes építése		

A modell alkalmas településenként, háromféle szolgáltatási típus és hét féle beruházási koncepció szerint kimutatni a falusi vendéglátás költségeit, bevételét, jövedelmét, valamint a falusi turizmusba való beruházás megtérülését a diszkontált megtérülési idő és a nettó jelenérték vizsgálatával.

- Az alternatív jövedelemszerzési lehetőségek együttes ökonómiai értékelését egy családi gazdaság alapján technológiai tervekre alapozott kalkulációkkal támasztottam alá, melyet családi gazdálkodókkal, gyógynövénytermesztőkkel és feldolgozókkal, illetve biogazdálkodókkal készített mélyinterjú alapozott meg.

AZ ÉRTEKEZÉS FONTOSABB EREDMÉNYEI, MEGÁLLAPÍTÁSAI

Kutatásaim eredményei 4 részre tagolhatók. Az első rész a vizsgált települések fejlettségének a mérésével foglalkozik egy általam kidolgozott új módszer alapján. A második rész a mezőgazdaság szerepváltozását mutatja be a vizsgált településeken. A harmadik rész a Hortobágyi Nemzeti Park hatásait, előnyeit, hátrányait taglalja a vizsgált települések gazdasági, ökológiai-környezetvédelmi és társadalmi életére vonatkozóan. A negyedik rész a Hortobágy menti településekre jellemző alternatív jövedelemszerzési lehetőségeit mutatja be, mely egyrészt foglalkozik a falusi vendéglátás költség-hozam-jövedelemviszonyaival és a falusi vendéglátásba történő beruházás megtérülésével egy modell alapján, másrészt egy családi gazdaság példáján együttesen értékeli azokat.

A vizsgált települések fejlettségének mérése

A vizsgált települések fejlettségének méréséhez monografikus feltárást végeztem, és rendszereztem a települések gazdasági, ökológiai-környezetvédelmi és társadalmi viszonyait a 4. táblázatban látható szempontok szerint.

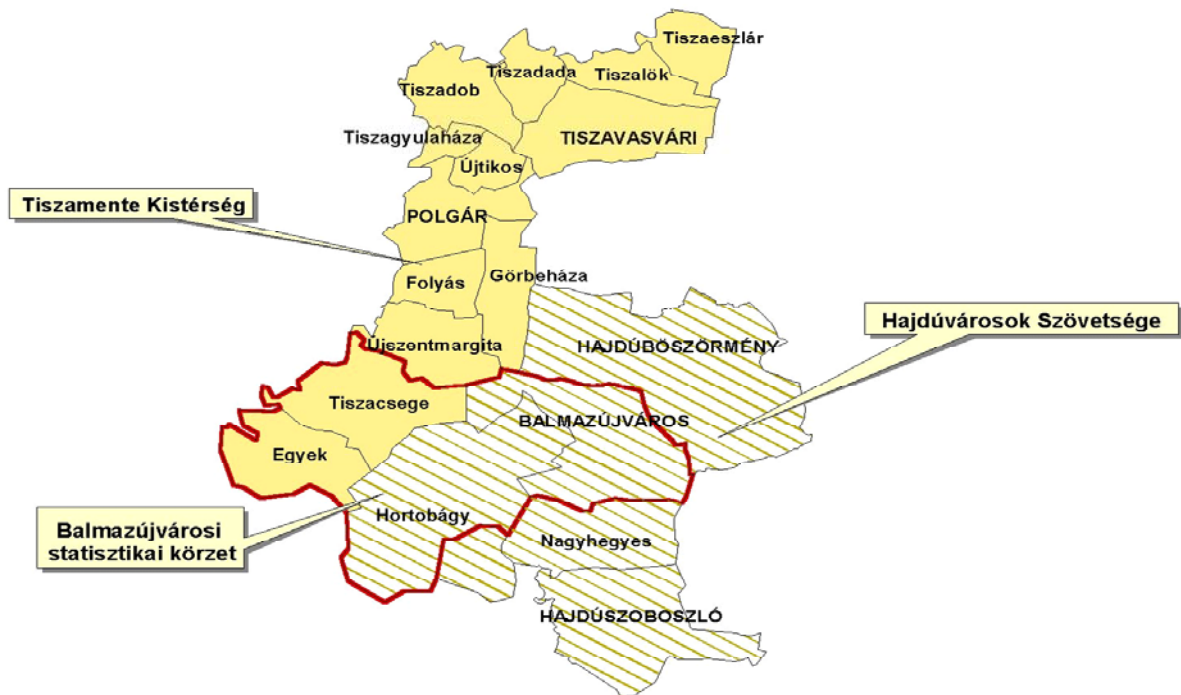
4. táblázat

A települések rendszerezési szempontjai a vidékfejlesztés funkciói szerint

GAZDASÁG	ÖKOLÓGIA - KÖRNYEZETVÉDELLEM	TÁRSADALOM
FEKVÉS, TÖRTÉNET		
Mezőgazdaság Ipar Szolgáltatások Foglalkoztatás Műszaki infrastruktúra Humán infrastruktúra Jövedelmek, adók	Természeti tényezők Épített környezet	Demográfia Humán infrastruktúra Önkormányzati támogatás Építészeti, művészeti értékek Közművelődés, kultúra

Abból a hipotézisből indultam ki, hogy a kistérségek szükséges fejlesztése mellett magyar viszonyok között nem mellőzhető a térségalkotó települések fejlettségének objektív vizsgálata. A 2. ábra mutatja a vizsgált települések kistérségi kapcsolatait.

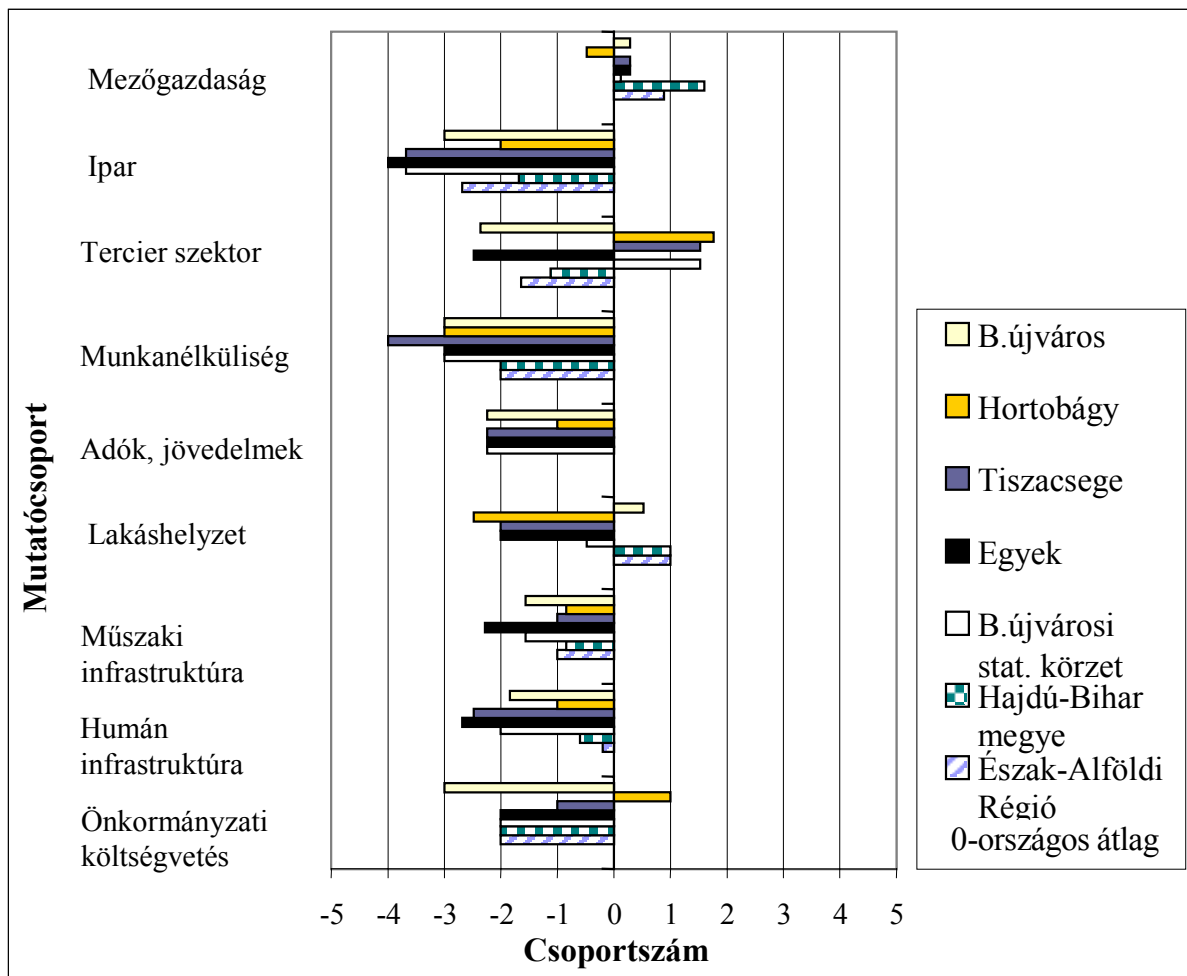
2. ábra: A balmazújvárosi statisztikai körzet településeinek közigazgatási kapcsolatai

A fejlettség meghatározására irányuló módszertani fejlesztés során a KSH komplex mérőszámából indultam ki, amely Hortobágy, Balmazújváros, Tiszacsege és Egyek fejlettségi sorrendet mutatott. Megvizsgáltam a 19 mutató felbontásával a települések gazdasági, ökológiai-környezetvédelmi és társadalmi fejlettségét, megállapítva, hogy a komplex mutatók eltakarják a vidékfejlesztés fő funkcióinak reális értékelését, településszintű összehasonlítási lehetőségét. Megállapítottam továbbá, hogy a 19 mutató kevés a helyzet értékelésére, ezért a módszertani részben közöltek szerint jelentősen megnőveltem a vizsgált mutatók számát. A gazdasági, ökológiai-környezetvédelmi és társadalmi helyzetet jellemző mutatókat az egyes funkciókon belül mutatócsoportokba rendeztem, melyek alkalmazása egy-egy funkció fejlettségének a mérésére lehetővé teszi az adott funkció elmaradottsági okának a meghatározását. A négy vizsgált település esetén ez a következő:

- Gazdasági szempontból (3. ábra) Balmazújvároson az ipar helyzete igen kedvezőtlen, magas a munkanélküliség, és alacsony az önkormányzat költségvetése. Mind a műszaki, mind a humán infrastruktúra fejlesztésre szorul.

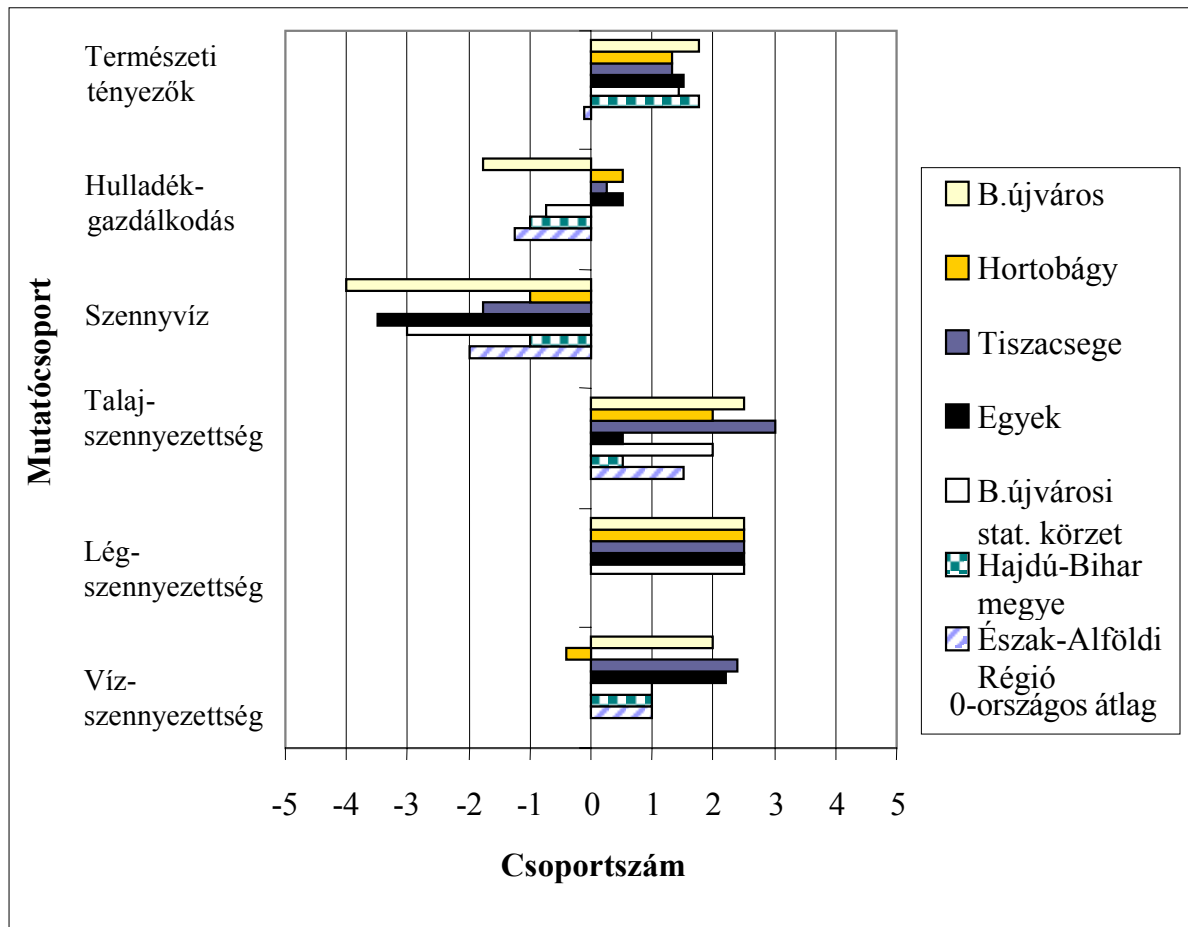
3. ábra: A gazdasági mutatócsoportok eltérése az országos átlaghoz képest

A tercier szektor kedvezőtlen helyzetű, és a lakossági jövedelmek igen alacsonyak. Hortobágyon az ipar igen kedvezőtlen helyzete, a jelentős munkanélküliség, és a nem megfelelő lakáshelyzet okoz problémát, továbbá a hagyományos mezőgazdaságnak nincsenek meg a feltételei. Tiszacsegen a legégetőbb feladat a magas munkanélküliség kezelése. Az ipar kedvezőtlen helyzete itt is érezhető. Szükséges a humán infrastrukturális feltételek javítása, és a lakossági jövedelmek növelése. Egyeken az ipar elégtelensége és a munkanélküliség a fő probléma, de a mezőgazdasági feltételeken kívül valamennyi mutatócsoport jelentős elmaradottságot mutat. Összegezve a balmazújvárosi statisztikai körzet gazdasági szempontból iparilag elmaradott, mezőgazdasági adottságú körzet, ahol magas a munkanélküliség, és a műszaki és humán infrastrukturális feltételek javításra szorulnak.

- Ökológiai-környezetvédelmi szempontból (4. ábra) Balmazújvároson a megfelelő szennyvíz- és hulladékgazdálkodás a legsürgetőbb feladat.

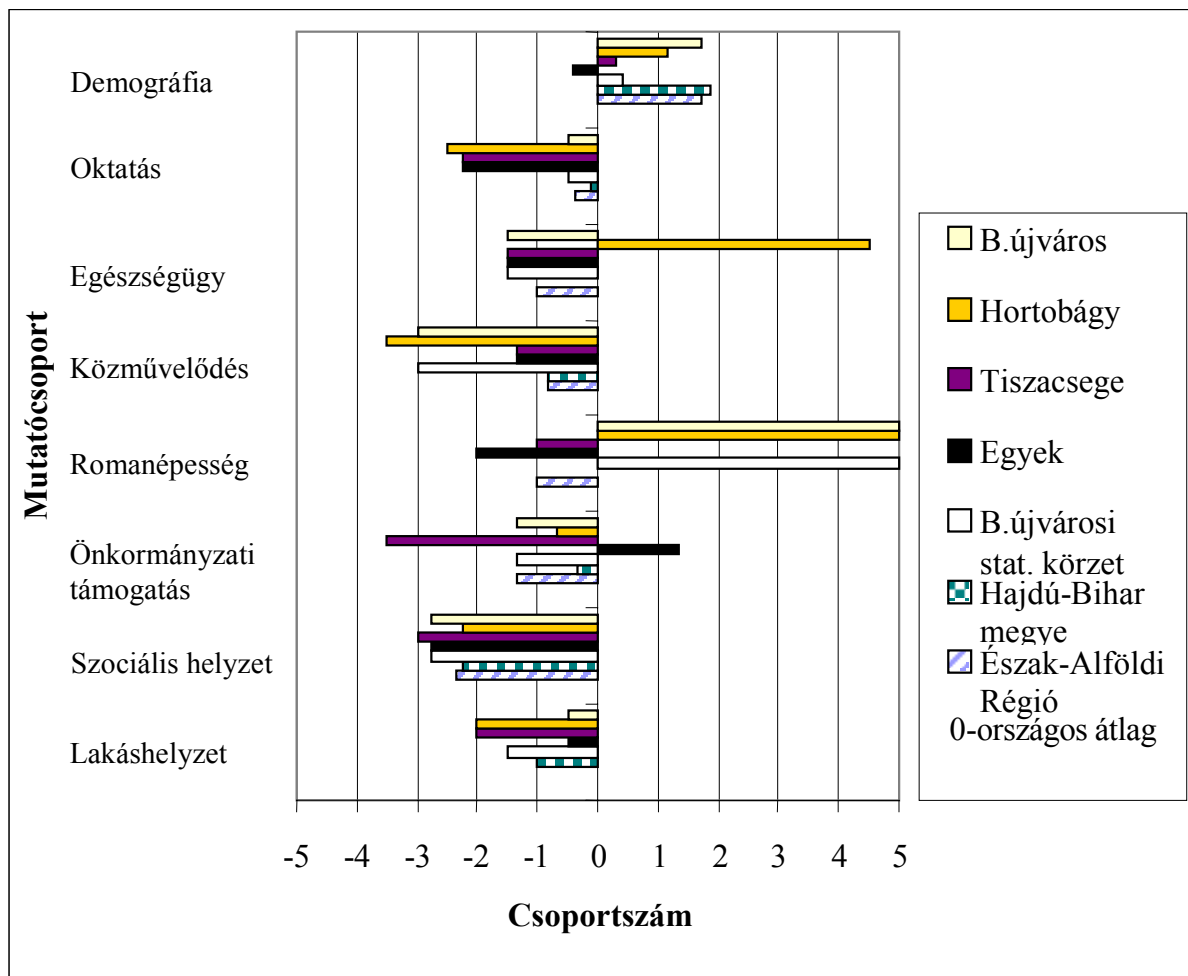
4. ábra: Az ökológiai-környezetvédelmi mutatócsoportok eltérése az országos átlaghoz képest

Hortobágyon nincs jelentősen elmaradott mutatócsoport. Tiszacsegén is a szennyvíz kérdés a probléma, csakúgy, mint Egyeken. A balmazújvárosi statisztikai körzet ökológiai-környezetvédelmi szempontból megoldandó két nagy problémája – a HNP közelsége miatt pedig nyomatékosabban – a szennyvízhálózat minél teljesebb kiépítése és szigorú hulladékkezelési technológia alkalmazása, mellyel a szennyezettségi mutatók értéke csökkenthető.

- Társadalmi szempontból (5. ábra) Balmazújvároson a közművelődés lehetőségeinek a hiánya, elégtelensége és a szociális helyzet nem kellő mértékű kezelése a probléma.

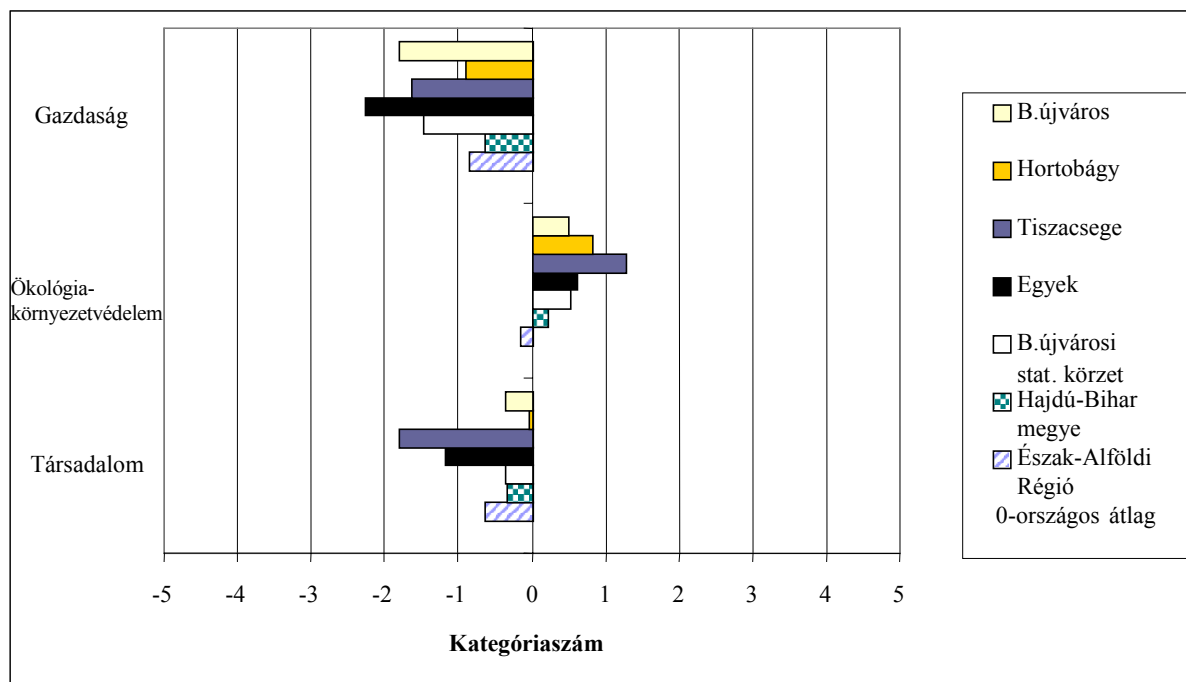
5. ábra: A társadalmi mutatócsoportok eltérése az országos átlaghoz képest

Hortobágyon szintén a közművelődési lehetőségek hiánya, továbbá az oktatás, a szociális helyzet kezelése és a lakáshelyzet terén vannak megoldandó feladatok. Tiszacsegen igen jelentős az önkormányzati támogatás részaránya a rászorulóknak magas száma miatt, illetve kiemelendő a szociális helyzet kedvezőtlen volta, az oktatás és a lakáshelyzet terén megoldandó feladatok. Egyeken a szociális helyzet, az oktatás, és a cigányság kezelése a legfőbb feladat. A balmazújvárosi statisztikai körzet társadalmi szempontból kedvezőtlen szociális helyzettel és a közművelődési lehetőségek hiányos voltával jellemezhető.

A módszertani fejlesztés igazolta azt a feltevést, hogy néhány mutatóval nem lehet a döntéseket objektíven megalapozni. Új fejlettségi sorrendek alakultak ki. Gazdasági szempontból: Hortobágy, Tiszacsege, Balmazújváros és Egyek; ökológiai-környezetvédelmi szempontból Tiszacsege, Hortobágy, Egyek, Balmazújváros; társadalmi szempontból Hortobágy, Balmazújváros, Egyek és Tiszacsege. Ezt foglalja össze a 6. ábra, megadva a hasonlítás lehetőségét az országos átlaghoz, Hajdú-Bihar megye és az Észak-Alföldi Régió átlagához.

6. ábra: A vizsgált települések gazdasági, társadalmi és ökológiai-környezetvédelmi fejlettségének megítélése az országos átlaghoz képest

A lakossági kérdőívek alapján is más sorrendek születtek. A felmérés eredménye alapján a gazdaság valamennyi településen kedvezőtlen helyzetben van. A lakosság az általam elvégzett számítás eredményeinél kedvezőbbnek ítélte meg az ökológiai-környezetvédelmi és társadalmi helyzetet. Bár vidékfejlesztési döntéseknél fontos feladat a lakosság véleményének kikérése, iránymutatást adhat a vidékfejlesztéssel foglalkozó szakemberek számára, a települések fejlettségének helyzetéről azonban objektív képet csak tudományosan megalapozott vizsgálatok adhatnak.

A különböző vizsgálatok eredményeit, a települések fejlettségi sorrendjét az 5. táblázat foglalja össze.

5. táblázat

A vizsgált települések fejlettségének sorrendje

KSH	19 mutató			Új módszer			Lakosság		
	G	Ö	T	G	Ö	T	G	Ö	T
H	B	T	B	H	T	H	H	H	B
B	H	E	H	T	H	B	T	B	H
T	E	H	T	B	E	E	B	T	T
E	T	B	E	E	B	T	E	E	E

Jelmagyarázat: **G** - gazdaság, **Ö** - ökológia-környezetvédelem, **T** - társadalom, B - Balmazújváros, H - Hortobágy, T - Tiszacsege, E – Egyek

A mezőgazdaság szerepváltozásának bemutatása

Kutatómunkám során megkíséreltem a mezőgazdaság múltjának és jelenének teljes körű feltárását a vizsgált településeken. Céljaim között szerepelt a mezőgazdaság erőforrásainak, termelési szerkezetének és gazdasági eredményeinek felmérése. Hamar szembekerültem azzal a sajnálatos ténnyel, hogy a mezőgazdasági nagyüzemek adatbázisa (az 1980-as évek mérlegbeszámoló közgyűléseinek dokumentumai, a vetésszerkezettel, állatlétszámmal, hozamokkal kapcsolatos statisztikai jelentések, stb.) gyakorlatilag megsemmisült. Az egykori vezetőkkel folytatott személyes találkozások keretében próbáltam rekonstruálni a múltra vonatkozó helyzetet, de eredeti célkitűzéseimet nem tudtam megvalósítani. Megpróbáltam csak a személyi jövedelem változásának vizsgálatára szorítkozni. Felméréseket végeztem az APEH nyilvántartásaiból kiindulva és különböző becsléseket a nagyüzemekben elért egykori személyi jövedelmek alapján. Be kellett azonban látnom, hogy az így kapott eredmények vitathatók, ezért a mezőgazdaság múltbéli helyzetét és jelenlegi állapotát csak röviden foglaltam össze.

A mezőgazdaság döntő szerepet játszott a lakosság jövedelemforrásai között, csakúgy, mint bármely más vidéki település esetében. A településen működő mezőgazdasági nagyüzemek jelentős részt vállaltak a helyi foglalkoztatásban, a népesség helyben tartásában. Az 1990-es évek elején hozott törvények, a privatizáció, az állami gazdaságok és a szövetkezetek átalakulása nagymértékben csökkentették a mezőgazdasági foglalkoztatást. 1985 és 2000 között a mezőgazdasági munkaerőlétszám 10-25%-ára esett vissza településtől függően. A mezőgazdaság csökkenő népességmegtartó ereje csak megalapozza a kiútkeresés fontosságát, és megerősíti az alternatív jövedelemszerzési lehetőségek jelentőségét.

A Hortobágyi Nemzeti Park hatásai, előnyei, hátrányai a települések életére

A vizsgált települések közigazgatási területének jelentős része a pusztához tartozik, így a Hortobágyi Nemzeti Park (HNP) nagyban meghatározza azok gazdasági, ökológiai-környezetvédelmi és társadalmi fejlődését, mely nemcsak előnyökkel, de hátrányokkal is jár. Különösen így van ez, amióta a Hortobágy a Világörökség részét képezi.

A nemzeti park gazdasági szempontból a jövőbe mutató előnyök mellett jelenleg még számos hátránnyal jellemezhető. Igen erőteljes a mezőgazdaság és a természetvédelem érdekellentéte.

A különleges természeti adottságok révén a nemzeti park többféle lehetőséget is kínál a gazdaságnak, de egyben korlátozza is azt a szigorú természetvédelmi és környezetvédelmi előírások következtében. A nemzeti park léte sürgeti a településeken a környezetvédelmi és infrastrukturális fejlesztéseket, melyeknek kedvező hatása lesz az ökológiai helyzetre is. A HNP-nak fontos szerepe van a népi hagyományok őrzésében, rendezvények, vásárok szervezésében, munkalehetőségek biztosításában, továbbá az ősi hagyományos mesterségek fenntartásában. Mindez azonban egyoldalú munkaerő-kínálatot és némi kötöttséget jelent a társadalom számára. Fontos a társadalmi elfogadottság megteremtése, és a társadalom felkészítése arra, hogy a jövőben a fenntartható fejlődés elveivel és céljaival kell majd együtt élniük.

A Hortobágyi Nemzeti Park hatásainak előnyeit, hátrányait foglalja össze a 6. táblázat a vizsgált települések gazdasági, ökológiai-környezetvédelmi és társadalmi helyzetére.

6. táblázat

A HNP hatása a vizsgált települések gazdasági, ökológiai-környezetvédelmi és társadalmi helyzetére

	ELŐNY	HÁTRÁNY
Gazdasági helyzet	• Biogazdálkodás, gyógynövény-termesztés, őshonos állatfajták • A NAKP* nyújtotta anyagi ösztönzők • Ökoturizmus, falusi vendéglátás	• Gazdálkodásra kedvezőtlen természeti feltételek • Szigorúan szabályozott termelés • Csak extenzív mezőgazdaság • Korlátozott iparfejlesztés • Madárkártétel • Nádaratás bizonytalansága • Gyógynövénygyűjtés és vadászat korlátozása • Intenzív turizmus tiltása
Ökológiai és környezetvédelmi helyzet	• Európa legnagyobb összefüggő szikes területe • Alacsony a szennyezettség mértéke	• Szigorú hulladékkezelési technológiák • A turizmus ökológiai terhe
Társadalmi helyzet	• Hagyományőrzés • Közösségi programok • Munkalehetőség kevésbé képzett munkaerő számára	• Korlátozott a települések közös fejlesztési lehetősége • Egyoldalú munkakínálat • Elvándorlás

*: Nemzeti Agrár-Környezetvédelmi Program

Alternatív jövedelemszerzési lehetőségek a Hortobágy mentén

A Hortobágy mentén is kínálkozó számos alternatív jövedelemszerzési lehetőség közül elsősorban a falusi vendéglátással, a gyógynövénytermesztés és a biogazdálkodás családi

gazdasági szerkezetbe állításával foglalkoztam. A falusi vendéglátók körében végzett kérdőíves felmérés alapján megállapítható, hogy a falusi vendéglátás mint kényszertevékenység jelenik meg a vizsgált településeken: a fő indok a falusi turizmusba való belépéskor a kiegészítő jövedelemszerzési igény. Egyes településeken alig foglalkoznak falusi vendéglátással. Ahol foglalkoznak ott is alacsony a vendégek átlagos tartózkodási ideje, egyoldalú az idegenforgalmi kínálat, továbbá alacsony a rendelkezésre álló kapacitások kihasználtsága. Nem megfelelő a falusi turizmus személyi feltétele sem: a vendéglátók több mint fele nem beszél idegen nyelvet, még megértés vagy alapkommunikáció szintjén sem.

A falusi vendéglátás nem klasszikus értelemben folyik a vizsgált településeken. Nem kötődik mezőgazdasági tevékenységhez, továbbá az étkeztetés és programszervezés csak elvétve található a szolgáltatások között. A falusi vendéglátás kapcsán felmerülő változó költségeket a szállásadók nem tudják elválasztani a háztartási kiadásoktól, így arról sincs konkrét információjuk, hogy ezzel a tevékenységgel mennyi eredményt érnek el.

Mindezek ellenére ez a terület - éppen a Hortobágy miatt - komoly fejlesztésre érdemes. Különböző fejlesztési változatok hatását modelleztem. A falusi vendéglátás költség-hozam-jövedelemviszonyainak és megtérülésének kimutatására alkalmas modellem alapján elmondható, hogy a meglévő kapacitások hasznosításához képest a fejlesztés (felújítás, építés) alig kínál nagyobb jövedelmet (7. táblázat).

7. táblázat

A falusi turizmus által realizált bruttó jövedelem (Ft/vendégéjszaka)

Települések	Meglévő kapacitások hasznosítása	Felújítás			Építés		
		szoba	fürdőszoba	szoba- és fürdőszoba	szoba	fürdőszoba	szoba- és fürdőszoba
Csak szállás szolgáltatása							
B.újváros	930	900	900	790	900	1100	975
Hortobágy	480	370	370	40	-250	360	80
Tiszacsege	840	790	790	630	630	935	730
Egyek	370	290	295	60	-60	370	180
Szállás + reggeli szolgáltatása							
B.újváros	1250	1210	1210	1110	1220	1415	1290
Hortobágy	600	480	490	160	-135	480	190
Tiszacsege	1060	1000	1005	840	845	1150	940
Egyek	490	410	410	180	50	490	300
Szállás + félpanzió szolgáltatása							
B.újváros	1945	1910	1910	1805	1910	2110	1990
Hortobágy	1090	980	980	660	360	970	690
Tiszacsege	1455	1400	1400	1240	1240	1550	1340
Egyek	680	600	610	370	250	685	495

A vizsgált településeken csak szállás szolgáltatása esetén -250 és 1100 Ft/vendégéjszaka, szállás és reggeli szolgáltatása esetén -135 és 1415 Ft/vendégéjszaka, szállás és félpanzió szolgáltatása esetén 250 és 2110 Ft/vendégéjszaka között változhat a várható bruttó jövedelem. A meglévő kapacitások hasznosítása mellett elsősorban a fürdőszoba építése és felújítása, illetve egyes esetekben a szoba- és fürdőszoba együttes építése ígér többlet jövedelmet.

A diszkontált megtérülési idő (8. táblázat) alapján a meglévő kapacitások hasznosítása viszonylag gyorsan megtérül a többi beruházási koncepcióhoz képest: 0,3-3,9 év alatt. Az egyes felújítási koncepciók 0,9-18,7 év alatt, az építési beruházások 2,3-49,0 év alatt térülhetnek meg szolgáltatási típustól függően. Ha a szállás mellett megjelenik az étkeztetési lehetőség is, a megtérülési viszonyok kedvezőbben alakulnak.

8. táblázat

A vizsgált beruházási koncepciók megtérülésének évei a diszkontált megtérülési idő alapján (év)

Települések	Meglévő kapacitások hasznosítása	Felújítás			Építés		
		szoba	fürdőszoba	szoba- és fürdőszoba	szoba	fürdőszoba	szoba- és fürdőszoba
Csak szállás szolgáltatása							
B.újváros	0,7	2,0	1,8	3,2	10,7	4,1	11,2
Hortobágy	3,9	11,0	8,4	18,7	49,0	17,4	31,2
Tiszacsege	1,2	3,4	2,9	5,5	17,6	6,7	16,3
Egyek	3,6	10,2	7,9	17,2	41,1	14,8	27,8
Szállás + reggeli szolgáltatása							
B.újváros	0,5	1,5	1,3	2,4	8,5	3,3	9,2
Hortobágy	3,1	8,8	7,0	14,7	42,2	15,2	28,2
Tiszacsege	1,0	2,7	2,4	4,4	14,9	5,7	14,2
Egyek	2,8	8,0	6,4	13,3	35,4	12,9	25,1
Szállás + félpanzió szolgáltatása							
B.újváros	0,3	1,0	0,9	1,5	5,9	2,3	6,6
Hortobágy	1,8	5,2	4,3	8,4	28,5	10,6	21,1
Tiszacsege	0,7	2,0	1,8	3,2	11,6	4,5	11,4
Egyek	2,0	5,9	4,8	9,6	28,7	10,6	21,7

15 éves működési időt feltételezve a nettó jelenérték számítások eredményei is azt igazolják, hogy a beruházási koncepciók rangsorolásában a meglévő kapacitások hasznosítása és a fürdőszoba felújítása áll a vezető helyen.

Az alternatív jövedelemszerzési lehetőségek keretében kialakítottam egy 45 hektáros családi gazdasági modellt, igazodva a Hortobágy nyújtotta természeti és közgazdasági adottságokhoz. A gazdaság szerkezetét biogazdálkodásra állítottam be, beépítve a gyógynövény- (kamilla) termesztés és a falusi vendéglátás lehetőségét. A gyógynövénytermesztés, a biogazdálkodás alkalmazkodik a HNP elvárásaihoz. A kamillatermesztésnek kedvező természeti és közgazdasági adottságai vannak a térségben; két feldolgozó cég is működik Balmazújvároson. Az ökológiai gazdálkodás keretén belül termesztett búza, köles, zab és vöröshere alacsonyabb hozama a jóval magasabb értékesítési árral kompenzálható és a termékek felvásárlása a Hortobágyi Természetvédelmi és Génmegőrző Kht-gal való integrációs kapcsolat révén biztosítható.

Kialakítottam a kamilla, búza, köles zab és vöröshere hétvétenként visszaforduló, évente eltérő bevételt eredményező vetésforgóját, feltételezve a családi gazdálkodás keretében végzett falusi vendéglátás és az azt kiegészítő baromfitartás évente ismétlődő azonos méretét, színvonalát. A 9. táblázat foglalja össze a részletes technológiai tervezésre épült kalkulációk eredményét.

9. táblázat

A családi gazdaság bruttó jövedelme adózás után (statikus modell)

Vetésforgók	Növénytermesztés	Baromfitartás	Falusi turizmus	Összesen	
	eFt/év			eFt/év	Ft/hó
1. év	1760	246	146	2152	179300
2. év	1867	246	146	2259	188200
3. év	1576	246	146	1968	164000
4. év	1079	248	146	1473	122700
5. év	965	248	146	1359	113200
6. év	1259	248	146	1653	137700

A számítások eredményei azt mutatják, hogy támogatás nélkül mindössze 113-188 ezer Ft bruttó jövedelem érhető el havonta az éppen aktuális vetésforgótól függően, mely egy négytagú (két felnőtt és két kiskorú) családi gazdaság számára szerény megélhetést biztosít. A vizsgált támogatási források kalkulálása mellett azonban már 350-425 ezer Ft bruttó jövedelem is elérhetővé válik, melynek nagysága az EU-csatlakozás után tovább emelkedhet, és fejlesztési forrásokat is eredményezhet.

AZ ÉRTEKEZÉS ÚJ ÉS ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEI

1. **Monografikus feltárást végeztem és rendszereztem a vizsgált települések gazdasági, ökológiai-környezetvédelmi és társadalmi viszonyait.**
2. **A települések fejlettségének mérésére módszertani továbbfejlesztést, egyes elemeiben új módszer kialakítását végeztem.** Az eddig alkalmazott, fejlettség, illetve elmaradottság meghatározására irányuló vizsgálatok kevés mutatót alkalmaztak, településnél nagyobb területi egységre összpontosítottak és nem értékelték külön-külön a gazdasági, ökológiai-környezetvédelmi és társadalmi helyzetet. **Az eddigi kutatásoktól eltérően jóval több mutatót elemeztem, melyeket a vidékfejlesztés gazdasági, ökológiai-környezetvédelmi és társadalmi funkciója szerint vizsgáltam településszinten.** Gazdasági szempontból 47, ökológiai-környezetvédelmi szempontból 36, társadalmi szempontból 33 mutatót vettem figyelembe. A választott mutatókat mutatócsoportokba rendeztem, melyek a vidékfejlesztés funkcióin belül teszik lehetővé a fejlettség mérését, az elmaradottság okainak meghatározását. A mutatócsoportok alapján a fejlettséget, illetve az elmaradottságot a csoportszám, funkciók szerint a kategóriaszám jelöli.

Míg a KSH komplex mérőszáma alapján csak Tiszacsege és Egyek számít elmaradott településnek, addig vizsgálataim alapján megállapítható, hogy gazdasági és társadalmi szempontból Balmazújváros és Hortobágy is elmaradott.

Az új módszerrel a települések fejlettségének mérése teljesebb körűvé és megalapozottabbá válhat, mellyel a vidékfejlesztési döntések objektív előkészítése, a fejlesztési források racionálisabb elosztása valósulhat meg.

3. **Rendszereztem a Hortobágyi Nemzeti Park hatásait, előnyeit, hátrányait.** A Hortobágyi Nemzeti Park hatása a települések gazdasági életére a jövőbe mutató előnyök mellett jelenleg még számos hátránnyal jellemezhető. **Fontos a társadalmi elfogadottság megteremtése, és a társadalom felkészítése arra, hogy a jövőben a fenntartható fejlődés elveivel és céljaival kell majd együtt élniük.**

A jövőben az extenzív gazdálkodásnak és a mezőgazdasághoz kapcsolódó alternatív jövedelemszerzési lehetőségeknek – biogazdálkodás, gyógynövénytermesztés, falusi

turizmus – egyre nagyobb szerepük lesz ebben a térségben. Ezt támasztja alá a mezőgazdaság népességmegtartó erejének fokozatos csökkenése mellett a HNP léte, a különlegesnek tekinthető, de mezőgazdasági termelésre kevésbé kedvező természeti adottságok, a Nemzeti Agrár-Környezetvédelmi Program adta lehetőségek és a közelgő EU-csatlakozás. Ezen tevékenységekkel biztosíthatóvá válna a mezőgazdaságból kikerülő munkaerő megélhetése, és a mezőgazdaságból élők alternatív jövedelemszerzési lehetősége.

4. A Hortobágy menti településekre jellemző alternatív tevékenységek közül **a falusi vendéglátás nem klasszikus értelemben folyik a vizsgált településeken.** Nem kötődik mezőgazdasági tevékenységhez, továbbá az étkeztetés és programszervezés csak elvétve található a szolgáltatások között. **A falusi vendéglátás kapcsán felmerülő változó költségeket a szállásadók nem tudják elválasztani a háztartási kiadásoktól, így arról sincs konkrét információjuk, hogy ezzel a tevékenységgel mennyi eredményt érnek el.**

Mindezek ellenére ez a terület - éppen a Hortobágy miatt - komoly fejlesztésre érdemes. Különböző fejlesztési változatok hatását modelleztem. **A falusi vendéglátás eredményének számszerűsítésére készítettem egy modellt, mely alkalmas három szolgáltatási típus, hétféle beruházási koncepció és a településekre jellemző árak és vendégéjszakák figyelembevételével a falusi turizmus költség-hozam-jövedelemviszonyainak, illetve a beruházási koncepciók megtérülésének a vizsgálatára a nettó jelenérték és a diszkontált megtérülési idő alapján.** Ez a modell bármely Hortobágy menti település esetén használható.

A falusi turizmusban szinte pótlólagos befektetés nélkül, minimális befektetés árán érhető el jövedelem az eddig csak saját célra felhasznált erőforrások hatékonyabb hasznosításával. Ám biztosabb pénzforgalom, és ezáltal kedvezőbb megtérülés realizálható, ha a szállás mellett megjelenik az étkeztetés is. Modellem alapján megállapítható, hogy **a meglévő kapacitások hasznosításához képest a fejlesztés (felújítás, építés) alig kínál nagyobb jövedelmet.** A diszkontált megtérülési idő és a nettó jelenérték számítások eredményei is azt igazolják - 15 éves működési időt feltételezve - hogy **a beruházási koncepciók rangsorolásában a meglévő kapacitások hasznosítása és a fürdőszoba felújítása áll a vezető helyen.**

5. A falusi vendéglátás hozzájárulhat a kevésbé intenzív, és környezetbarát mezőgazdaság jövedelemének kiegészítéséhez, továbbá az előállított termékek közvetlenül hasznosíthatók a vendéglátásban.

Kimutattam, hogy egy 45 hektáros családi gazdasági méret esetén a Hortobágyra jellemző alternatív tevékenységekkel - a falusi vendéglátással, biogazdálkodással, gyógynövénytermesztéssel és baromfitartással - **szerény jövedelem érhető el egy négytagú családi gazdaság számára.** A vizsgált támogatási források kalkulálása mellett az elérhető bruttó jövedelem azonban megháromszorozódhat, melynek nagysága az EU-csatlakozás után tovább emelkedhet, és fejlesztési forrásokat is eredményezhet. A modellgazdaság eredményei is felhívják a figyelmet a gazdálkodáson kívüli jövedelemszerzési lehetőségekre.

A vizsgált települések korábban hátrányos helyzetben voltak, a jövőben a vidékfejlesztési támogatások következtében esélyük lehet a felzárkózásra hagyományaik megtartásával és a Hortobágyi Nemzeti Parkkal való együttműködéssel. Ennek a vidéknek a gazdasági fejlesztése azonban - figyelembe véve a speciális tájadottságokat - az agrártermeléshez, illetve a mezőgazdasághoz kapcsolódóan, korlátozott. Jövője nagymértékben függ más nemzetgazdasági ágaktól és más nemzeti fejlesztéseknek a térséget érintő hatásaitól.

Kutatásaim eredménye hasznos segítség lehet az érintettek számára vidékfejlesztési döntések előkészítésére, a falusi vendéglátás gazdasági megalapozására a Hortobágy mentén, továbbá a disszertáció eredményei felhasználhatók az oktatásban, kutatásban és szaktanácsadásban.

AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉBŐL KÉSZÜLT PUBLIKÁCIÓK

1. Szabó B.: Ösztöndíjasként az Iowa-i Állami Egyetemen. Gazdálkodás, XLIII. évfolyam 6. szám, 83-86. p.
2. Szabó B.: Hortobágy község néhány gazdasági és infrastrukturális sajátossága. VI. Ifjúsági Tudományos Fórum, Keszthely, 2000. március 29. CD.
3. Szabó B.: A balmazújvárosi statisztikai körzet bemutatása. Fiatal Magyar Tudományos Kutatók és Doktoranduszok Negyedik Világtalálkozója, Gödöllő, 2000. április 14.
4. Szabó B.: A vidékfejlesztés szerepe a lakosság helyben tartásában Iowa-i tapasztalatok alapján. XLII. Georgikon Napok, Keszthely, 2000. szeptember 21-22. II. kötet 182-186.p.
5. Szabó B.: Hortobágy vidékfejlesztése egy családi gazdaság példáján keresztül. Óvári Tudományos Napok, Mosonmagyaróvár, 2000. október 5-6. II. kötet 197-201.p.
6. Szabó B.: A munkanélküliség és a foglalkoztatás helyzete Hortobágy községben. Nemzetközi Tanácskozás II., Debrecen, 2000. november 3-4. 239-242.p.
7. Szabó B.: Vidékfejlesztés Iowa-ban. Erdélyi Gazda 9. (új) évfolyam 2001/2. szám, február, 6-7.p.
8. Grasselli N. - Szabó B.: A szakmai turizmus szerepe a vidékfejlesztésben I. - Borutak Magyarországon. Tavaszi Szél 2001. A Fiatal Magyar Tudományos Kutatók és Doktoranduszok Ötödik Találkozója. Információ és Globalizáció a tudományban. Gödöllő, 2001. április 20-22. 102.p.
9. Szabó B. - Klutsik A.: Balmazújváros kitörési lehetősége SWOT-analízis alapján, különös tekintettel a Kvaliko Szövetkezetre. Tavaszi Szél 2001. A Fiatal Magyar Tudományos Kutatók és Doktoranduszok Ötödik Találkozója. Információ és Globalizáció a tudományban. Gödöllő, 2001. április 20-22. 128.p.
10. Olah, J. - Szabo, B.: The Effect of European and Hungarian Rural Development Policies on a Hungarian Area. Oral presentation - 73rd Seminar of the European Association of Agricultural Economists, ANCONA, 28-30 June, 2001. Policy Experiences with Rural Development in a Diversified Europe.
11. Nemessályi Zs. - Szabó B.: Hortobágy menti települések és a vidékfejlesztés. XLIII. Georgikon Napok, Keszthely, 2001. szeptember 20-21. I. kötet, 108-112.p.

12. Szabó B.: Települések fejlettségének a megítélése a vidékfejlesztés gazdasági, ökológiai és társadalmi funkciójával összhangban. Georgikon Napok, Keszthely, 2001. szeptember 20-21. I. kötet, 237-241.p.
13. Szabo, B.: Subregional Experiences in the SAPARD-Programme in Hungary. Symposium, Prospects for the 3rd Millenium Agriculture, Cluj-Napoca, October 25-27, 2001. Seria Horticultura 161-164.p.
14. Nemessályi, Zs. - Szabó, B.: Measuring development of rural settlements. Gazdálkodás, 2001. 3. különszám, 43-51.p.
15. Szabó B.: Települések fejlettségének vizsgálata vidékfejlesztési döntések megalapozásához. Agrártudományi Közlemények - különszám. Acta Agraria Debreceniensis, Debrecen, 2002. 105-107.p.
16. Szabó B.: Hortobágy menti települések fejlettségének megítélése gazdasági, ökológiai és társadalmi szempontok alapján. Debrecen, 2001. október 30. Agrártudományi Közlemények - különszám. Acta Agraria Debreceniensis, Debrecen, 2002. 108-110.p.
17. Szabó B. - Nemessályi Zs.: Hortobágy menti települések lakosságának jövedelemforrásai. A mezőgazdasági termelés és erőforrás hasznosítás ökonómiája. VIII. Nemzetközi Tudományos Napok, Gyöngyös, 2002. március 26-27. 257-262.p.
18. Szabo, B. - Klutsik, A.: The Natural, Social and Economic Conditions and Opportunities for Development of Balmazújvaros, Especially in the Case of the Co-operative Kvaliko. Acta Agraria Debreceniensis, 2002, Debrecen. 77-85.p.
19. Szabó B.: A falusi turizmus fejlesztési lehetőségei a Hortobágy mentén - Innováció a tudomány és a gyakorlat egysége az ezredforduló agráriumban. Mezőgazdasági, vidékfejlesztési, környezetvédelmi tudományos és szaktanácsadási nemzetközi konferencia. Debrecen, 2002. április 11-12. 93-98.p.
20. Szabó B.: Szövetkezetek vidékfejlesztési funkciói Hortobágy menti településeken. "Tartamkísérletek, tájtermesztés, vidékfejlesztés" c. nemzetközi konferencia, Debrecen, 2002. június 6-8. (MTA Debreceni Akadémiai Központ), 111-116.p.
21. Szabo, B.: Rural Tourism as an Alternative Income Source for Rural Areas along the Hortobágy. 12th Annual Meeting of the Austrian Society of Agricultural Economists. Poverty and Wealth in Rural Areas. September 26th-27th, 2002, Vienna. University of Agricultural Sciences Vienna, Austria.

22. Szabo, B.: Alternative Income Sources along the Hortobágy. XLIV. Georgikon Napok, Stabilitás és intézményrendszer az agrárgazdaságban. Keszthely, 2002. szeptember 26-27.
23. Szabo, B.: The Effects of Hortobágy National Park on the Social, Economic and Ecological Characteristics of Settlements Concerned. XXIX. Óvári Tudományos Napok, Agrártermelés-életminőség. Mosonmagyaróvár, 2002. október 3-4.
24. Bainé Szabó B.: Alternatív jövedelemszerzési lehetőségek a Hortobágy menti települések mezőgazdaságában. "Tudósjelöltek a mezőgazdaságban" c. DAB konferencia. 2002. november 12, Debrecen.
25. Bainé Szabó B.: A vidékfejlesztés szakirodalmának témadokumentációja. FKFP 412. sz. kutatás. DE-ATC-AVK, Vállalatgazdaságtani Tanszék. Debrecen, 2000-2002. 1- 54.p.
26. Bainé Szabó B.: A balmazújvárosi statisztikai körzet településeinek ökológiai, társadalmi és gazdasági jellemzése. FKFP 412. sz. kutatás. DE-ATC-AVK, Vállalatgazdaságtani Tanszék. Debrecen, 2000-2002.
27. Bainé Szabó B.: Települések fejlettségének vizsgálata. Agrárgazdaság, vidékfejlesztés és agrárinformatika az évezred küszöbén. 2003. április. Debreceni Egyetem, Agrártudományi Centrum, Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar
28. Bainé Szabó B.: A falusi vendéglátás ökonómiája a Hortobágy mentén. "Gazdálkodók esélyei az Európai Unióban". Európa-napi konferencia. Nyugat-Magyarországi Egyetem, Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar, Mosonmagyaróvár, 2003. május 8-9.
29. Szabó B.: Measuring Development of Settlements by Using Category Numbers. Acta Agraria Debreceniensis, 2003, Debrecen. (megjelenés alatt)

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A disszertációt elsősorban szüleimnek és családomnak ajánlom, akik szeretetükkel és türelmükkel segítették munkámat.

Szeretnék köszönetet mondani Dr. Nemessályi Zsolt Professzornak a kutatás és a disszertáció készítés során nyújtott segítségéért, iránymutatásáért, melyek felbecsülhetetlen értékűek számomra.

Köszönetemet fejezem ki a vizsgált települések polgármestereinek, és mindazon személyeknek az érintett településeken, akik segítették kutatómunkámat.

Hálás vagyok Stanley R. Johnson Professzornak az egy hónapos ösztöndíjért, melyet az Iowai Állami Egyetemen tölthettem el, és betekintést nyerhettem az amerikai vidékfejlesztés helyzetébe.

Köszönöm a Tanszék és a Doktori Iskola professzorainak, oktatóinak, kollégáknak, barátaimnak a javaslatokat, megjegyzéseket, melyek segítségül szolgáltak e mű létrejöttében.

Külön köszönetet mondok mindazoknak, akiktől technikai segítséget kaptam.